MUSIQIY TAFAKKUR TUSHUNCHASI VA UNING PSIXOLOGIK TUZILISHI

Termiz davlat pedagogika instituti
Musiqiy ta’lim yo’nalishi 3 – kurs talabasi
Ubaydullayeva Munavvar Shaydulla qizi
@munavvarubaydullayevagmail.com

ANNOTATSIYA: Mazkur maqolada musiqiy tafakkur tushunchasining nazariy asoslari hamda uning psixologik tuzilishi keng qamrovda tahlil etiladi. Musiqiy tafakkurning mohiyati, uning umumiy tafakkur tizimidagi o‘rni, asosiy komponentlari va ularning o‘zaro bog‘liqligi ilmiy jihatdan yoritilgan. Xususan, musiqiy idrok, musiqiy xotira, musiqiy tasavvur, diqqat, emotsional-intellektual jarayonlar hamda analitik tafakkurning musiqiy faoliyatdagi o‘rni ochib berilgan.

Shuningdek, maqolada musiqiy tafakkurning rivojlanishiga ta’sir etuvchi omillar - yosh xususiyatlari, motivatsiya, refleksiya, ichki nutq va metakognitiv jarayonlar tahlil qilingan. Tadqiqot natijalari asosida musiqiy tafakkurni rivojlantirishning pedagogik shart-sharoitlari hamda metodik yondashuvlari yuzasidan ilmiy xulosalar chiqarilgan. Mazkur maqola musiqa ta’limi tizimida o‘quvchilarning ijodiy va estetik tafakkurini shakllantirishga qaratilgan ilmiy-metodik tavsiyalarni ishlab chiqishda muhim manba bo‘lib xizmat qiladi.

KALIT SO‘ZLAR: musiqiy tafakkur, musiqiy idrok, musiqiy xotira, musiqiy tasavvur, emotsional intellekt, analitik tafakkur, metakognitsiya, refleksiya, motivatsiya, musiqiy ta’lim, psixologik tuzilish

KIRISH: Bugungi kunda ta’lim tizimida shaxsning intellektual, estetik va ijodiy rivojlanishiga alohida e’tibor qaratilmoqda. Ayniqsa, musiqa ta’limi jarayonida o‘quvchilarning musiqiy tafakkurini shakllantirish muhim pedagogik vazifa sifatida namoyon bo‘lmoqda. Chunki musiqiy tafakkur nafaqat musiqani eshitish yoki ijro

etish bilan cheklanmaydi, balki uni chuqur anglash, tahlil qilish, baholash va ijodiy qayta yaratish imkonini beruvchi murakkab psixik jarayondir.

Musiqiy tafakkur shaxsning umumiy tafakkuri bilan uzviy bog‘liq bo‘lsa-da, o‘zining obrazli, emotsional va assotsiativ xususiyatlari bilan ajralib turadi. Bu esa uni alohida ilmiy tadqiqot obyekti sifatida o‘rganishni talab etadi. Psixologiya va pedagogika fanlarida musiqiy tafakkur masalasi ko‘plab olimlar tomonidan o‘rganilgan bo‘lsa-da, uning psixologik tuzilishini kompleks yondashuv asosida tahlil qilish dolzarbligicha qolmoqda. Mazkur maqolaning maqsadi - musiqiy tafakkurning mohiyatini ochib berish, uning psixologik tuzilishini tizimli tahlil qilish hamda ta’lim jarayonida rivojlantirish imkoniyatlarini ilmiy asoslashdan iborat.

METODOLOGIYA: Mazkur tadqiqot nazariy-metodologik yondashuv asosida olib borildi. Tadqiqot jarayonida umumiy ilmiy metodlar - tahlil, sintez, taqqoslash, umumlashtirish va tizimlashtirish usullaridan keng foydalanildi.

Psixologiya va musiqa pedagogikasiga oid ilmiy adabiyotlar chuqur o‘rganilib, musiqiy tafakkurning mazmuni, tarkibiy tuzilishi va rivojlanish qonuniyatlari aniqlashtirildi. Ayniqsa, musiqiy qobiliyatlar nazariyasi, emotsional intellekt konsepsiyasi hamda metakognitiv yondashuvlar asos qilib olindi. Shuningdek, musiqiy tafakkurning yoshga oid rivojlanish xususiyatlari hamda ta’lim jarayonidagi o‘rni nazariy jihatdan asoslandi. Tadqiqot davomida mavjud ilmiy qarashlar o‘zaro solishtirilib, yagona konseptual yondashuv shakllantirildi.

NATIJALAR VA MUHOKAMA: Tadqiqot natijalari musiqiy tafakkurning murakkab va ko‘p komponentli psixologik tizim ekanligini ko‘rsatdi. Uning tarkibiy qismlari sifatida musiqiy idrok, xotira, tasavvur, diqqat, emotsional javob va analitik tafakkur ajratildi. Ushbu komponentlar o‘zaro uzviy bog‘liq bo‘lib, birining rivoji boshqasining samaradorligiga bevosita ta’sir ko‘rsatadi.

Musiqiy idrok musiqiy tafakkurning boshlang‘ich bosqichi sifatida namoyon bo‘ladi. U orqali inson musiqiy tovushlarni qabul qilib, ularni ma’no birliklariga

ajratadi. Biroq chuqur musiqiy tafakkur uchun oddiy idrok yetarli emas, balki analitik va sintetik idrok zarur.

Musiqiy xotira musiqiy tafakkurning asosiy mexanizmlaridan biri bo‘lib, u musiqiy materialni saqlash, esga tushirish va qayta tiklash imkonini beradi. Xotiraning turli shakllari musiqiy faoliyat jarayonida kompleks tarzda ishlaydi. Musiqiy tasavvur esa ijodiy tafakkurning asosi hisoblanadi. U orqali o‘quvchi yangi musiqiy obrazlar yaratadi, mavjud asarlarga o‘ziga xos talqin beradi. Shu jihatdan tasavvur musiqiy tafakkurning eng muhim ijodiy komponentidir.

Tahlillar shuni ko‘rsatdiki, musiqiy tafakkur emotsional-intellektual jarayon sifatida ham namoyon bo‘ladi. Musiqa inson hissiyotlariga bevosita ta’sir qilgani sababli, uni anglash jarayonida emotsional javob muhim rol o‘ynaydi.

Analitik tafakkur esa musiqiy asarning shakliy va mazmuniy jihatlarini chuqur tahlil qilish imkonini beradi. Bu jarayonda nazariy bilimlar va ichki eshitish muhim vosita sifatida xizmat qiladi.

Muhokamalar davomida musiqiy tafakkurning rivojlanishi yosh xususiyatlariga bog‘liqligi aniqlandi. Kichik yoshdagi bolalarda obrazli tafakkur ustun bo‘lsa, o‘smirlik davrida analitik tafakkur shakllanadi. Shu sababli ta’lim jarayonida differensial yondashuv muhim ahamiyat kasb etadi. Bundan tashqari, motivatsiya, refleksiya va metakognitiv jarayonlar musiqiy tafakkurni rivojlantirishda hal qiluvchi omillar ekanligi isbotlandi. Ichki motivatsiya yuqori bo‘lgan o‘quvchilar musiqiy faoliyatda faolroq ishtirok etib, yuqori natijalarga erishadilar. Shuningdek, musiqiy tafakkur kommunikativ funksiyani ham bajaradi. U orqali kompozitor, ijrochi va tinglovchi o‘rtasida badiiy muloqot amalga oshadi. Bu esa musiqaning ijtimoiy va madaniy ahamiyatini yanada oshiradi.

XULOSA: Musiqiy tafakkur insonning musiqiy faoliyatida markaziy o‘rin tutuvchi, murakkab va dinamik psixologik tizimdir. U musiqiy idrok, xotira, tasavvur, emotsional va analitik jarayonlarning o‘zaro uyg‘unligi asosida shakllanadi. Tadqiqot

natijalari shuni ko‘rsatadiki, musiqiy tafakkurni rivojlantirish uchun ta’lim jarayonida tizimli, ilmiy asoslangan va yosh xususiyatlariga mos metodlardan foydalanish zarur. Shuningdek, o‘quvchilarda motivatsiya, refleksiya va ijodiy yondashuvni shakllantirish muhim ahamiyatga ega. Kelgusida musiqiy tafakkurni rivojlantirishga qaratilgan innovatsion pedagogik texnologiyalarni ishlab chiqish va amaliyotga joriy etish dolzarb vazifalardan biri bo‘lib qolmoqda.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Hallam S. The Psychology of Music Education. – London: Institute of Education, 2006.
2. Norqobilov, A. E. (2025). OLIY TA’LIM MUASSASALARIDA MUSIQA TERAPIYASINI INTEGRATSIYA QILISH IMKONIYATLARI. *Inter education & global study*, *3*(11), 181-188.
3. Juslin P. N., Sloboda J. A. Handbook of Music and Emotion. – Oxford: Oxford University Press, 2010.
4. Eshmamat og‘li, Norqobilov Asliddin. "METHODOLOGICAL, TECHNOLOGICAL AND THEORETICAL FOUNDATIONS OF VOCAL EDUCATION INTEGRATED WITH GENERAL PROFESSIONAL MUSICAL SUBJECTS." *JOURNAL OF NEW CENTURY INNOVATIONS* 90.1 (2025): 86-89.
5. Abduqodirov A. A. Musiqa pedagogikasi asoslari. – Toshkent: O‘qituvchi, 2010.
6. Nazarov Q. Musiqa psixologiyasi. – Toshkent: Fan, 2015.
7. Yusupov R. Musiqa ta’limi metodikasi. – Toshkent: Tafakkur, 2018.